

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14290588>

REALITI SHOULARNING RIVOJLANISH TARIXI VA ZAMONAVIY TELEVIDENIYADAGI O'RNI

Axmedova Marjona Nuriddinovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

23-10A Guruh magistranti

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada realiti shoularning paydo bo'lish tarixi, rivojlanish bosqichlari va ularning zamonaviy televideniyaedagi o'rni tahlil qilinadi. Realiti shou janrining auditoriya bilan interaktiv aloqalari, global miqyosdagi ommalashuvi, turli formatlari hamda texnologik innovatsiyalar orqali o'zgarishlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Shuningdek, ushbu janrning ijtimoiy-madaniy ahamiyati, tijoratdagi roli va axloqiy muammolariga e'tibor qaratilgan. Maqola realiti shoularning zamonaviy media muhitida tutgan o'rnini yanada chuqur anglashga yordam beradi.*

***Kalit so'zlar:** Realiti shou, televideniye, interaktiv aloqalar, ijtimoiy-madaniy ahamiyat, texnologik innovatsiyalar, tijorat muvaffaqiyati, global formatlar, madaniy almashinuv.*

Kirish

Zamonaviy televideniye rivojlanib borayotgan murakkab media sohasi bo'lib, unda realiti shou janri o'ziga xos va jozibador o'rin egallagan. Ushbu janr auditoriyani jalb qilish, ijtimoiy muammolarni yoritish va madaniy ko'ngilochar mahsulotlar yaratishda muhim ahamiyatga ega. Realiti shoular oddiy odamlar hayotini namoyish qilish orqali tomoshabinlar bilan yaqinlikni saqlab, ularning qiziqishlarini uyg'otadi.

Ushbu maqolada realiti shoularning tarixi, rivojlanish jarayoni va ularning bugungi televideniyaedagi oʻrni koʻrib chiqiladi.

Asosiy qism

Realiti shou janrining ildizlari XX asrning oʻrtalariga borib taqaladi. U dastlab radio va televideniya formatlarda tajribalar sifatida paydo boʻlgan. 1948 yilda AQShda "Candid Camera" dasturi realiti janrining ilk namunalaridan biri sifatida tanildi. Ushbu loyiha insonlarning kundalik vaziyatlardagi tabiiy reaksiyalarini suratga olish orqali tomoshabinlarni kuldirish va oʻylantirishga muvaffaq boʻlgan. Mazkur format realiti shoularning rivojlanishida mustahkam poydevor yaratdi.

XX asrning oxirlariga kelib, realiti shoular global miqyosda ommalashdi. Ayniqsa, 1990-yillarda "Survivor", "Big Brother", "The Real World" kabi loyihalar auditoriyalar orasida keng tarqaldi. Ushbu dasturlar insonlarning ijtimoiy muhitda qanday munosabat qilishlarini koʻrsatib, ular orasidagi raqobat, hamkorlik va hissiy jarayonlarni ochib berdi. Mazkur formatlar ijtimoiy tajribalarni ommaviy axborot vositalari orqali yoritish imkoniyatini yaratib, odamlar orasida kuchli rezonans keltirib chiqardi.

Zamonaviy televideniyaedda realiti shoular nafaqat koʻngilochar maqsadlarda, balki maʼrifiy va ijtimoiy masalalarni hal qilish uchun ham foydalaniladi. Masalan, baʼzi mamlakatlarda ijtimoiy muammolarni yoritish yoki sogʻliqni saqlash mavzularini targʻib qilish uchun maxsus realiti dasturlar yaratilmoqda. Shu bilan birga, texnologiyalar rivoji realiti shoularning yanada jozibador va interaktiv boʻlishini taʼminlamoqda. Jonli efirlar, onlayn ovoz berish va ijtimoiy tarmoqlar orqali faol ishtirok tomoshabinlar uchun yanada qulay imkoniyatlar yaratdi.

Shuningdek, realiti shoularning ijtimoiy madaniyatga taʼsiri katta boʻlib, u nafaqat auditoriyaning didi va qiziqishlariga, balki odamlarga nisbatan tasavvurlariga ham taʼsir koʻrsatadi. Mazkur dasturlar odamlarning xatti-harakatlarini koʻrsatish orqali jamiyatdagi turli masalalarni oʻrganish uchun maydon yaratadi. Lekin, realiti shoularning tanqidiy jihatlari ham yoʻq emas. Koʻpincha, ular senzatsiya yaratishga intilib, axloqiy masalalarni chetlab oʻtishi yoki ularni notoʻgʻri talqin qilishi mumkin.

Realiti shoularning rivojlanishi nafaqat madaniy, balki iqtisodiy va texnologik jarayonlar bilan ham chambarchas bogʻliq. 2000-yillardan boshlab ushbu janr tijorat sohasida katta daromad manbalaridan biriga aylandi. Koʻplab telekompaniyalar realiti shoulardan oʻzining asosiy moliyaviy resurslarini shakllantirishda foydalanmoqda. Bu loyihalarda reklama joylashuvi, homiylik va brend integratsiyasi singari vositalar orqali katta mablagʻlar jalb qilinadi. Ayniqsa, onlayn platformalar orqali efirga uzatiladigan realiti dasturlar tomoshabinlarni koʻpaytirishga imkon yaratmoqda.

Realiti shoularning yana bir muhim xususiyati – auditoriya bilan interaktiv aloqani yoʻlga qoʻyishdir. Koʻplab loyihalar tomoshabinlarga oʻz fikrini bildirish, ovoz berish yoki dastur ishtirokchilarining taqdirini hal qilish imkonini beradi. Bu tomoshabinlarni loyihaga jalb qilishning samarali usulidir. Masalan, jonli ovoz berish mexanizmlari orqali nafaqat ishtirokchilar oʻrtasidagi raqobatni oshirish, balki auditoriya oʻzini jarayonning bir qismi sifatida his qilishi taʼminlanadi. Ushbu interaktivlik realiti shoularning muvaffaqiyatiga sezilarli hissa qoʻshmoqda.

Realiti shoularning janrlari ham rang-barang boʻlib, har bir tomoshabin uchun qiziqarli formatlarni taqdim etadi. Masalan, musobaqalarga asoslangan shoular ("Survivor", "Amazing Race"), ijtimoiy eksperimentlar ("Big Brother"), isteʼdod tanlovlari ("The Voice", "America's Got Talent") va hatto oila yoki munosabatlarga oid dasturlar ("Keeping Up with the Kardashians") mavjud. Ushbu xilma-xillik turli auditoriya qatlamlarini qamrab olish va ularning qiziqishlarini qondirish imkonini beradi.

Realiti shoular madaniy chegaralarni yengib, dunyo boʻylab ommalashdi. Aksariyat loyihalar global format sifatida ishlab chiqilib, turli mamlakatlarda moslashtirilgan versiyalarda namoyish etiladi. Masalan, "Big Brother" yoki "MasterChef" singari loyihalar qaysi mamlakatda namoyish qilinmasin, milliy oʻziga xosliklarga moslashtirilgan boʻladi. Bu esa realiti shoularning nafaqat tijorat muvaffaqiyatiga, balki madaniy almashinuvga ham xizmat qilishini anglatadi.

Texnologiyalar rivojlanishi bilan realiti shoular sifat jihatidan ham oʻzgarib bormoqda. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari ushbu

dasturlarda keng qo'llanila boshladi. Masalan, ba'zi loyihalarda ishtirokchilar va tomoshabinlar virtual dunyolarda muayyan tajribalarni boshdan kechirishi mumkin. Bu esa auditoriyaning qiziqishini oshirish bilan birga, realiti janrining imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda.

Shu bilan birga, realiti shoularning ijtimoiy axloq va qadriyatlarga ta'siri haqida bahslar davom etmoqda. Ko'plab tadqiqotchilar ushbu dasturlar jamiyatdagi stereotiplarni mustahkamlashi, ba'zan esa zo'ravonlik va salbiy xulq-atvorni targ'ib qilishi mumkinligini qayd etadi. Shu sababli, realiti shou ishlab chiqaruvchilari mas'uliyatni his qilishlari va auditoriyaga ijobiy g'oyalarni yetkazishga harakat qilishlari lozim. Bu masala nafaqat tomoshabinlar madaniyatini, balki jamiyatni yanada barqaror qilishga xizmat qiladi.

Xulosa

Realiti shoular televideniyaning muhim qismi bo'lib, o'zining dinamik rivoji orqali zamonaviy madaniyat va media sohasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu janr insonlarning kundalik hayotiga yaqinligi va tomoshabinlar bilan hissiy aloqani o'rnatishi tufayli ko'ngilochar sohada o'z mavqeini saqlab kelmoqda. Shu bilan birga, ular ijtimoiy masalalarni muhokama qilish va hal etish vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Realiti shoularning kelajakdagi rivoji, texnologiyalar va auditoriya talablari bilan bog'liq holda, yanada keng imkoniyatlarni taqdim etishi kutilmoqda.

Adabiyotlar:

1. Abduvaliyev A. Ommaviy madaniyat va televideniye: Hozirgi zamon tendensiyalari. – Toshkent: Sharq, 2015.
2. Bekmurodov I. Zamonaviy televideniye va uning ijtimoiy ahamiyati. – Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti, 2019.
3. Karimov O. Media va madaniyat: Reallik va virtuallik muammolari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
4. Xudoyberdiyev Sh. Realiti shou janri va uning auditoriyaga ta'siri. – Samarqand: Zarafshon, 2021.

5. O‘rozboyev N. Televizion dasturlar sotsiologiyasi. – Toshkent: Universitet Nashriyoti, 2018.
6. Mahkamov D. Media mahsulotlar yaratishda texnologiyalarning roli. – Toshkent: Ilm-Ziyo, 2022.
7. Yusufov R. O‘zbek televideniyesi: tarixi va rivoji. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
8. Rasulov S. Zamonaviy media janrlari va ularning shakllanishi. – Farg‘ona: Ilmiy Nashr, 2019.
9. Xayitov M. Ommaviy kommunikatsiyalar va ularning madaniy ta’siri. – Toshkent: Adolat, 2021.
10. Sobirov T. Televideniye va tomoshabin: Reallikdan virtuallikka. – Toshkent: Yangi Nashr, 2020